

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА**

КОЖЕВНИКОВА Лариса Василівна

УДК 378.14:78

**ПІДГОТОВКА
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ І МУЗИКИ
ДО МУЗИЧНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

13.00.02 – теорія і методика навчання музики та музичного виховання

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2003

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України, м.Київ.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор

РУДНИЦЬКА Оксана Петрівна

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор,

дійсний член АПН України

ЗЯЗЮН Іван Андрійович,

Інститут педагогіки і психології

професійної освіти; директор;

кандидат педагогічних наук, доцент

АНИЩЕНКО Наталія Вікторівна,

Київський національний лінгвістичний

університет,

доцент кафедри педагогіки.

Провідна установа: Рівненський державний гуманітарний

університет, кафедра історії, теорії музики

та методики музичного виховання, Міністерство

освіти і науки України, м.Рівне.

Захист відбудеться " 15 " квітня 2003р. о 14³⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.08 в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м.Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий " 6 " березня 2003р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Т.М.Завадська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. У сучасних умовах динамізму соціокультурного функціонування музичного мистецтва, надмірного впливу музики масових жанрів спостерігається відторгнення молоді від “висот музичної культури, для засвоєння котрих необхідні певні духовні зусилля” [1,330]. Однією із причин ситуації, що склалася у сфері музичного життя, є наявність глибокої соціальної суперечності між могутнім виховним потенціалом мистецтва і якістю роботи щодо поширення скарбів художньої культури. Зважаючи на це, вагомого значення набуває підготовка кваліфікованих спеціалістів, покликаних здійснювати музично-просвітницьку роботу, поширювати високохудожні зразки мистецтва, активно впливати на формування музично-естетичного досвіду учнівської молоді.

Значущість музично-просвітницької діяльності як атрибута духовної культури і водночас феномена професійної підготовки майбутніх учителів зумовлюється необхідністю культуротворчого розвитку особистості студента, розширення його кругозору, ерудиції, формування вибіркового ставлення до явищ мистецького життя. Адже сучасна школа потребує педагога – вихователя – організатора дозвілля молоді, який має готувати культурно-просвітницьке середовище для широкого сприйняття музичного мистецтва. При цьому неухильно зростає роль особистісних професійно значущих якостей, переконань майбутнього вчителя, які разом із сукупними знаннями, уміннями, навичками уособлюють гідного носія музичної культури. Викладене дає підстави вважати музично-просвітницьку діяльність однією з головних складових професійного та духовного становлення майбутнього вчителя і важливою ланкою навчально-виховного процесу сучасної національної школи.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що дослідженню проблеми професійної підготовки майбутніх вчителів приділяється належна увага (О.Абдуліна, Ю.Бабанський, І.Зязюн, В.Кан-Калік, Н.Кузьміна, В.Моляко, Н.Ничкало, О.Савченко, В.Сластьонін та ін).

Питання фахової підготовки майбутнього вчителя музики досліджувались О.Апраксіною, Л.Арчажніковою, М.Карауловським, З.Квасницею, Г.Падалкою, О.Рудницькою, О.Щолоковою та ін.

До проблем музичної підготовки майбутнього вчителя початкових класів у вищих педагогічних закладах зверталися в своїх дослідженнях І.Арановська, А.Глузман, С.Чабан, О.Рябініна та ін.

Значним внеском в теорію та практику підготовки майбутніх учителів до організації музично-просвітницької діяльності стали праці, які розкривають специфіку усної пропаганди як педагогічного процесу та її особливості й

1. Петрушин В.И. Музыкальная психология: Учебн. пособие для студентов средних и высших учебных заведений /Зав. ред. Е.С.Ивашкина. – 2-е изд. испр. и доп.- М.:ВЛАДОС.-1998.-334с.

закономірності (В.Андрєєв, Н.Афонін, Б.Бадмаєв, Л.Жарков, М.Зеленецький, І.Зимня, О.Леонтьєв, В.Петрушин та ін.). Проблеми підготовки кадрів до культурно-просвітницької роботи присвячені дослідження С.Громова, М.Серьогіна. Навчально-методичний аспект підготовки пропагандистських кадрів знайшов досить повне висвітлення в публікаціях Л.Введенської, С.Козлова та ін. Специфіка підготовки майбутніх вчителів до музично-пропагандистської діяльності розглядається у дослідженнях І.Полякової, О.Халікової, Е.Скуратової.

В численних працях висвітлено різні аспекти феномена музично-просвітницької діяльності: вагомість музики як засобу художнього спілкування з аудиторією (М.Каган), формування музично-просвітницького інтересу (Т.Жданова), розвиток ораторської майстерності (Є.Ножин, Н.Бабич), особливості проведення позакласної музично-виховної роботи в школі (О.Апраксина, Л.Дмитрієва, Н.Черноіваненко та ін.).

Аналіз науково-педагогічних джерел дозволив зробити висновки про певні просвітницькі спрямування музично-педагогічної освіти та розкрити особливості процесу підготовки студентів до культурно-просвітницької, музично-пропагандистської діяльності. Однак, у нашому дослідженні зроблена спроба поглянути на процес підготовки майбутніх учителів початкових класів і музики до музично-просвітницької діяльності як на цілісне явище.

Актуальність означеної проблеми, її недостатня теоретична розробленість та практичне впровадження, об'єктивна потреба у підготовці майбутніх фахівців до музично-просвітницької діяльності в школі зумовили вибір теми дисертації - "Підготовка майбутніх учителів початкових класів і музики до музично-просвітницької діяльності".

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри методики музичного виховання, співів та хорового диригування Національного педагогічного

університету імені М.П.Драгоманова і складає частину наукової проблеми “Музична освіта, виховання та творчий розвиток учнів загальноосвітніх навчальних закладів: історія, теорія, методика”.

Об’єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів і музики.

Предмет дослідження – зміст, форми організації та методи підготовки майбутніх учителів початкових класів і музики до позакласної музично-просвітницької діяльності.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці змісту, форм організації та методики підготовки майбутніх фахівців до музично-просвітницької діяльності з молодшими школярами.

В основу дослідження було покладено таку **гіпотезу**: ефективність підготовки майбутніх вчителів початкових класів і музики до музично-просвітницької діяльності зросте за умов поглиблення музично-естетичної ерудиції, формування музично-просвітницьких умінь студентів, орієнтації навчально-вихованого процесу на їх самоусвідомлення як суб’єктів міжособистісного спілкування.

Відповідно до мети були сформульовані такі **завдання дослідження**:

- здійснити історичний аналіз провідних музично-просвітницьких тенденцій в Україні (X-XXст.);
- розкрити сутність та структуру поняття “музично-просвітницька діяльність”;
- розробити критерії та показники рівнів підготовленості студентів педвузу (спеціальність “Початкове навчання і музичне виховання”) до музично-просвітницької діяльності;
- проаналізувати реальний стан підготовленості студентів педвузу до музично-просвітницької діяльності;
- теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику підготовки студентів до даної діяльності.

Методологічною та теоретичною основою дослідження є концепція єдності свідомості та діяльності (О.Леонтьєв, С.Рубінштейн); теоретичні положення про специфіку професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів (О.Богданова, Л.Дмитрієва, С.Карпенчук), і вчителя музики (І.Гадалова, Г.Падалка, О.Рудницька); роботи, присвячені дослідженню історичного розвитку музично-просвітницьких тенденцій у сфері музичної освіти (В.Аскоченський, Я.Ісаєвич, П.Козицький, З.Хижняк); вчення про психолого-педагогічні основи лекційної пропаганди (О.Леонтьєв, І.Зимня); праці про розвивальну й виховну роль музичного просвітництва та методи музично-пропагандистського впливу на аудиторію (Б.Асаф’єв, Ю.Полянський, В.Петрушин).

У ході дослідження було застосовано **методи** теоретичного та експериментально-емпіричного рівнів. До *першої групи* належали методи теоретичного аналізу і синтезу наукових джерел із досліджуваної проблеми; методи педагогічного спостереження, анкетування, інтерв'ювання, класифікація та систематизація теоретичних і дослідницьких даних, узагальнення педагогічного досвіду у сфері музично-педагогічної освіти. Ці методи сприяли осмисленню сутності поняття "музично-просвітницька діяльність", виділенню її основних структурних компонентів, розкриттю теоретичних основ підготовки майбутніх фахівців до музично-просвітницької діяльності. *Другу групу* склали методи моделювання й конкретизації теоретичного знання, педагогічний експеримент, узагальнення результатів педагогічної діяльності.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що розкрито провідні тенденції музичного просвітництва в Україні Х-ХХст.; уточнено зміст поняття "музично-просвітницька діяльність" вчителя початкових класів і музики та розкрито його структуру; обґрунтовано необхідність освоєння даної діяльності як невід'ємної складової професійної підготовки вчителя початкових класів і музики; визначено сукупність критеріїв та показників виявлення рівнів підготовленості студентів до музично-просвітницької діяльності; на підставі запропонованої моделі розроблено методику підготовки майбутнього фахівця до музично-просвітницької діяльності та процедуру впровадження даної діяльності в сучасну практику навчання та виховання особистості.

Практичне значення дослідження полягає у розробці та апробації методичних рекомендацій "Музично-просвітницька діяльність вчителя", які сприяють ефективності процесу підготовки майбутнього вчителя початкових класів і музики до означеної діяльності. Матеріали й результати дослідження можуть бути використані при написанні навчально-методичної літератури з питань фахової підготовки студентів спеціальності "Початкове навчання і музичне виховання", застосовуватися в курсі "Методика музичного виховання" та використовуватись вчителями на уроках музики, позаурочних заняттях.

Експериментальною базою дослідження був педагогічний факультет (спеціальність "Початкове навчання і музичне виховання") Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди та Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. Загалом дослідженням було охоплено 250 студентів спеціальності "Початкове навчання і музичне виховання".

Організація дослідження. Дослідження проводилося упродовж 3-х етапів.

На першому етапі (1997-1998рр.) обґрунтовувалися теоретичні основи дослідження, вивчався рівень підготовленості вчителів та випускників педвузів до музично-просвітницької

діяльності з молодшими школярами. Розроблялась теоретична концепція дослідження, визначались критерії професійної готовності студентів – майбутніх фахівців до даної діяльності.

На другому етапі (1999р.) тривало вивчення педагогічного досвіду та нормативної документації, здійснено структурно-логічний аналіз навчальних програм, посібників, проведено констатуючий експеримент, створено модель поетапної підготовки студентів до музично-просвітницької діяльності з початківцями, розроблена методика міжпредметного підходу до виховання майбутнього вчителя-просвітника.

На третьому етапі (2000-2002рр.) проводився формуючий експеримент, апробація методики формування просвітницьких якостей, комплексу знань, умінь та навичок майбутнього фахівця, аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи, перевірка результатів експерименту.

Апробація і впровадження результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження доповідалися на засіданнях кафедри методики музичного виховання, співів та хорового диригування Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, кафедри методики музичного виховання та гри на музичних інструментах Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди, Міжнародній науково-практичній конференції “Сучасна початкова школа: проблеми, пошуки, знахідки”, висвітлено в Методичних рекомендаціях для студентів педагогічних факультетів педвузів “Музично-просвітницька діяльність вчителя” (Київ, 1998).

Результати дослідження впроваджено у навчально-вихований процес Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди (довідка №252 від 10 лютого 1998р.), Житомирського педагогічного університету імені І.Франка (довідка №326 від 8 лютого 1997р.), Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, м.Київ (довідка №896 від 18 грудня 2001р.) та ЗОШ І-ІІІ ст. №1 м.Переяслав-Хмельницький (довідка №605 від 25 грудня 2001р.).

Публікації. Результати дослідження опубліковано у 6 одноосібних публікаціях автора, з яких 3 статті у провідних фахових виданнях, 1 тези у збірнику матеріалів конференції та методичні рекомендації.

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертація містить вступ, два розділи, короткі висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел та додатки. Загальний обсяг дисертації - 194 сторінки (основний зміст викладено на 161 сторінці). Список використаних джерел містить 202 найменування, ілюстрований матеріал подано у 17 таблицях та 2 схемах. Роботу доповнюють 7 додатків на 7 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обгрунтовано актуальність та міру розробленості досліджуваної проблеми, окреслено об'єкт і предмет, визначено мету, гіпотезу та методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичну значущість роботи, визначено етапи науково-дослідної роботи, подано дані щодо апробації й впровадження в практику результатів дослідження та відомості про структуру дисертації.

У **першому розділі "ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ"** –на основі аналізу наукової літератури визначено соціально-економічні, культурно-історичні передумови становлення та розвитку музично-просвітницьких тенденцій в Україні з початку Х по ХХ сторіччя. Проаналізовано їх зміст та форми, показано місце та роль музичного просвітництва в духовному й культурно-освітньому розвитку особистості в досліджуваній період.

На основі узагальнення теоретичних підходів до підготовки майбутнього учителя до музично-просвітницької діяльності вирізнено кілька позицій щодо тлумачення сутності цього поняття. Зокрема, як педагогічної (Т.Євсєєва), пропагандистської (І.Полякова), спроектованої культурно-дозвіллевої діяльності (І.Петрова, С.Пашенко, М.Серьогін).

Виходячи з цього, сформульовано визначення музично-просвітницької діяльності, яка розглядається як процес свідомої, активної й цілеспрямованої взаємодії між просвітником як суб'єктом просвітництва і аудиторією як об'єктом просвітництва, котрий зумовлюється самостійною позицією індивіда у виборі музичних цінностей й спрямований на поширення музично-естетичних знань з метою активізації духовного розвитку особистості.

Аргументується думка, що на відміну від пропагандистської - музично-просвітницька діяльність передбачає самостійну позицію слухацької аудиторії у виборі музично-ціннісних орієнтацій. Музично-просвітницька діяльність особливо дієва в умовах роботи, насамперед, з молодшими школярами, які мають обмежений досвід спілкування з музичним мистецтвом, недостатній рівень художньо-естетичної освіченості.

Музично-просвітницька діяльність як різновид педагогічної діяльності являє собою складну динамічну систему, що має компоненти, специфіка яких визначається характером самої діяльності. Посилаючись на тлумачення діяльності: освітньо-дозвіллевої (С.Пашенко), культурно-дозвіллевої (І.Петрова), культурно-просвітницької (М.Серьогін), музично-пропагандистської (І.Полякова), виокремлюючи окремі їх функційні складові, а також враховуючи специфіку музично—виховної роботи в школі, ми розробили структуру музично-просвітницької діяльності учителя початкових класів і музики. Провідними складниками розглядуваного феномена є: мотиваційний, змістовий, операційний та контрольно-оцінний.

Мотиваційна підструктура музично-просвітницької діяльності майбутнього учителя зумовлюється цілеспрямованим розвитком потреб, інтересів, мотивів, просвітницької спрямованості особистості; змістова – синтезом загальнохудожніх, музичних, психолого-педагогічних, суспільних та спеціальних знань з методики просвітницького впливу; операційна – конкретизує музично-просвітницькі уміння фахівця, а також засоби, форми і методи музично-просвітницької діяльності; контрольно-оцінна – представлена якостями особистості, які спрямовані на самопізнання в процесі музично-просвітницької діяльності.

В ході здійснення означеної діяльності із молодшими школярами (їх батьками, громадськістю) в основному використовувалися засоби прямого впливу, які забезпечували безпосередній контакт з учнями. Засоби музично-просвітницької діяльності визначались у відповідності із її специфікою і представлені нами як вербальні, музичні й візуальні.

Форми музично-просвітницької діяльності із врахуванням характеру позакласної музично-просвітницької діяльності були умовно представлені такими групами: концертно-лекційні форми (лекторії, бесіди тощо), цікаві форми організації музичного дозвілля (музичні вечори, брейн-ринги, музичні зустрічі тощо), наочні форми музичного просвітництва (виставки, стінні газети тощо).

Змістове наповнення компонентів музично-просвітницької діяльності дозволило науково обґрунтувати критерії підготовленості майбутнього учителя початкових класів до даної діяльності. Критерії підготовленості до музично-просвітницької діяльності полягають у наявності: просвітницької спрямованості, системних загальноестетичних, музичних, психолого-педагогічних знань, музично-просвітницьких умінь та сформованої самооцінки як особистості і вчителя-просвітника.

У відповідності до розроблених критеріїв було здійснено діагностування рівнів сформованості кожного структурного компоненту з використанням як колективних, так і індивідуальних форм роботи. Цьому сприяли методи анкетування, спостереження, індивідуальних та групових бесід, діагностичних та творчих завдань, а також аналіз педагогічної документації. В межах експерименту нами було застосовано метод семантичного диференціалу та апробовано проєктивну методику (тест Люшера), яка передбачала аналіз первинного оцінного відгуку на музичні твори (О.Скрябін “Острів мертвих”, В.Барвінський Прелюдія №2 (Пасторальна), Л.Ревуцький Симфонія №2 (1ч.) тощо). На основі узагальнення даних констатуючого експерименту визначено рівні підготовленості студентів – майбутніх учителів початкових класів і музики до музично-просвітницької діяльності.

Високий (творчий, пошуковий) рівень характеризується яскраво вираженим інтересом до музично-просвітницької діяльності, прагненням до глибшого пізнання музичних явищ із

залученням інших видів мистецтв. Для студентів даного рівня характерне переконливе особистісне ставлення до музики, досить різноманітний комплекс художніх знань, високорозвинені комунікативні здібності – образний, лаконічний виклад просвітницької інформації, неповторність інтерпретацій музичних зразків, психологічний зв'язок із слухацькою аудиторією та цілковите володіння уміннями щодо організації та проведення музично-просвітницьких заходів, потяг до самовдосконалення шляхом системного підвищення рівня музично-естетичної обізнаності. Даний рівень зафіксовано у 11% студентів.

Середній (емоційно-усвідомлений, активний) рівень виявлено у 26% респондентів. Вони виявляють інтерес до поширення музичного мистецтва, однак позбавлені самостійності в діях, ініціативи, їм властиве формальне усвідомлення музично-просвітницької діяльності як дієвого засобу в навчально-виховній роботі учителя музики. Студенти даного рівня проявляють особистісно-оцінне ставлення до музично-педагогічних явищ, але мають недостатній запас теоретичних знань та задовільно володіють музично-просвітницькими уміннями щодо практичного здійснення педагогічної діяльності. Вирізняється недостатнє прагнення до самовдосконалення в означеній діяльності.

Низький (репродуктивний, пасивний) рівень властивий більшості студентів (63%). У майбутніх вчителів цього рівня простежується пасивність у пропагуванні музичного мистецтва, їх музично-естетичні переваги пов'язані із вузьким колом популярної музики. Обмеженість художньо-естетичного кругозору, їх слабкі музично-педагогічні знання зумовили недооцінку ролі музично-просвітницької діяльності у вихованні молодших школярів. Спостерігається збідненість мовного багажу щодо власної оцінки музично-естетичних явищ, невміння встановлювати психологічний контакт з аудиторією, відсутність прагнення до самоосвіти.

У висновках до першого розділу дисертації автор констатує: у студентів педагогічного факультету спеціальності – “Початкове навчання і музичне виховання” недостатньо сформоване позитивне ставлення до музично-просвітницької діяльності, майбутні фахівці володіють обмеженими знаннями й музично-просвітницькими уміннями та демонструють недостатнє самоусвідомлення в означеній діяльності. Переважна більшість респондентів показала низький рівень сформованості означених компонентів музично-просвітницької діяльності, що зумовило необхідність розробки ефективної методики підготовки майбутніх фахівців до означеної діяльності.

У **другому розділі** – “ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ І МУЗИКИ ДО МУЗИЧНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ” - розроблено модель підготовки майбутнього фахівця до

музично-просвітницької діяльності, педагогічні етапи її реалізації, проаналізовано результати експериментальної роботи.

В основу розробки моделі підготовки майбутнього учителя початкових класів і музики до музично-просвітницької діяльності було покладено метод системно-структурного аналізу педагогічної діяльності (С.Баранов, Н.Кузьміна, В.Сластьонін та ін.). Цей підхід спрямований передусім на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх в єдину теоретичну модель. Застосування системного методу для дослідження підготовки майбутнього учителя початкових класів і музики до музично-просвітницької діяльності дало змогу виокремити із розмаїття її багатомірних характеристик найбільш доцільні, впорядкувати їх відповідно ієрархії значущості та структурувати в єдине ціле. Спираючись на педагогічний досвід моделювання діяльності вчителя (праці Д.Баран, О.Коробко, О.Рудницької та ін.), а також враховуючи структуру музично-просвітницької діяльності, нами була розроблена модель підготовки майбутніх учителів початкових класів і музики до даної діяльності в школі. Побудова моделі передбачала створення організаційно-методичної структури з виділенням таких вагомих компонентів: цілі, завдання, форми та методи педагогічної роботи, особистісні якості майбутнього вчителя, головні елементи взаємодії у системі викладач - студент. Зазначені компоненти динамічно взаємодіють на 4 етапах підготовки - пропедевтичному, перехідному, якісному та синтезуючому.

Відповідно до структури музично-просвітницької діяльності, завдання підготовки майбутніх вчителів початкових класів і музики пов'язані з виявленням найбільш суттєвих елементів позитивного мотиваційного ставлення до музично-просвітницької діяльності, становленням інформаційно-діяльнісної системи, що сприяє свідомому й цілеспрямованому засвоєнню знань і ораторських умінь, а також самооцінки власної сутності як особистості й вчителя.

Позитивне ставлення до музично-просвітницької діяльності інтегрує в собі сформованість особистісно-ідейної, педагогіко-просвітницької та пізнавальної спрямованості майбутнього фахівця.

Інформаційно-діяльнісна система представлена рівнем засвоєння спеціальних музичних знань (історія, теорія музики, музичне виконавство), компетентністю в суміжних видах мистецтв (література, живопис), знаннями дисциплін суспільного, психолого-педагогічного циклу, а також знання з методики музичного виховання та музично-просвітницької роботи. Це своєрідний потенціал вчителя-просвітника, який характеризує ступінь творчих здібностей, відображає міру їх актуалізації в реальній практиці та відношеннях. Просвітницька майстерність майбутнього фахівця виявляється, насамперед, в

оволодінні музично-просвітницькими вміннями. До них відносяться: вміння самостійно підготувати змістовний виступ з врахуванням інтересів аудиторії; вміння підібрати й вільно оперувати необхідним художньо-ілюстративним матеріалом, використовуючи його факти й аргументи; вміння композиційно-логічно оформляти мовлення; вміння словесного виокремлення в музичних творах вузлових моментів розвитку; вміння вести діалог, дискусію, полеміку, відповідати на запитання, виявляти особистісне відношення до проблем; що виникають; вміння прогнозувати розвиток вихованців; вміння переконувати, емоційно впливати на аудиторію, викликати її інтерес та стійку увагу; вміння аналізувати загальноповедінкову й мовну реакції. Обов'язковою вимогою до вчителя-просвітника є володіння музично-виконавською культурою, яка слугує яскравим підтвердженням лекторського слова.

Результативність педагогічної роботи з підготовки студентів до музично-просвітницької діяльності зумовлюється насамперед тим, наскільки її впливи активізують внутрішні сили й потенції особистості, сприяють реалізації здатності індивіда до самостійних зовнішніх дій (з об'єктом) і внутрішніх дій (із самим собою). Саме тоді, коли відбувається взаємоперехід одних дій в інші, розширюються межі активності особистості, досягається виховний та розвивальний ефект. Ця теза є підґрунтям для розгляду процесу і результату підготовки майбутніх фахівців до означеної діяльності, в ході якої проявляється різнобічна реалізація творчого потенціалу суб'єкта. Зважаючи на професійну орієнтацію дослідження музично-просвітницької діяльності у контексті підготовки майбутніх спеціалістів, доцільно виділити три шари творчого здійснення музичного просвітництва: предметно-змістовий (інтерпретація твору), особистісно-смысловий (пізнання суб'єктом самого себе за допомогою мистецьких вражень) та практично-перетворювальний (усвідомлення реципієнтами власного практичного досвіду музично-просвітницької діяльності та оволодіння методичними прийомами його застосування у процесі музично-просвітницької роботи в школі). Лише їх взаємозв'язок дає змогу досягти якісно нового результату у формуванні особистості засобами музики та підняти професійно-просвітницьку підготовку майбутнього вчителя на вищий щабель розвитку.

Оскільки музично-просвітницька діяльність - цілісна складна система, в підготовці студентів повинні брати участь усі ланки навчально-виховного процесу. Звідси стає зрозумілою необхідність узгодження таких форм роботи: аудиторне викладання суспільних, психолого-педагогічних та музично-теоретичних дисциплін, спецкурси, що сприяють опануванню студентами потрібних знань, розширенню їх мистецького кругозору, музичної ерудиції; педагогічна практика, де майбутній учитель може зробити апробацію та

вдосконалити свою підготовку до музично-просвітницької діяльності з школярами, їх батьками, громадськістю (організація шкільних свят, підготовка лекцій-концертів, диспутів, музично-театральних композицій тощо); інструментально-просвітницька практика, позааудиторна діяльність студентів – участь у самодіяльних художніх колективах і клубах, котра створює передумови для самостійної активізації музично-просвітницької діяльності студентів.

Серед численних класифікацій методів на увагу заслуговує їх розподіл за ступенем усвідомленості та самостійності навчальної діяльності студентів. Дотримуючись такої ознаки, їх можна розподілити на узагальнені групи інформаційно-репродуктивних і проблемно-пошукових методів. Перші спрямовані на формування у майбутніх вчителів здатності до сприйняття естетичних об'єктів, стереотипів дій, здатності відтворювати навчальний матеріал і використовувати його в типових ситуаціях.

Проблемно-пошукові методи сприяють активізації самостійності студентів, умінню орієнтуватися у нових, незвичних ситуаціях, творчо застосовувати набуті знання в майбутній музично-просвітницькій діяльності.

Формуючу дослідно-експериментальну роботу було поділено на чотири етапи, кожен з яких характеризується певними цілями й завданнями, відповідними формами та методами організації навчальної діяльності студентів.

Перший етап (пропедевтичний) передбачав розвиток мотиваційного компоненту музично-просвітницької діяльності майбутнього учителя початкових класів, шляхом створення орієнтовної основи щодо усвідомлення соціальної значущості музично-просвітницької діяльності, формування первинних уявлень про характер означеної діяльності та її інформаційно-змістове наповнення. Дискусії, низка бесід, які пропонувалися в ході проведення лекційних занять курсу “Методика музичного виховання”, об’єднаних темою: “Музично-просвітницька діяльність – дієва ланка естетичного розвитку суспільства в цілому”, сприяли зростанню переконаності студентів в значущості означеної діяльності для майбутньої професійної роботи. Застосування самостійної форми роботи – підготовка рефератів (“Мова музики”, Поезія і музика, Образи весни в музиці тощо) стимулювало майбутніх фахівців до спілкування з музичним мистецтвом (літературою, живописом), активізувало їх інтелектуальний тонус.

Другий етап (перехідний) був орієнтований на формування змістового компоненту і передбачав поглиблення теоретичної підготовки майбутнього учителя початкових класів до музично-просвітницької діяльності. З цією метою студентам було запропоновано проблемно-пошукові запитання та творчі завдання - об’єднати музичні твори композиторів різних епох за

колом спільних для них музичних образів і дати їм характеристику; згрупувати твори музики, поезії, образотворчого мистецтва спільні за тематизмом, але різні за емоційною забарвленістю у відповідності до втіленого настрою; підготувати музично-просвітницькі заходи (“Колисаночки України”, “Весела подорож”, Видатні митці тощо).

Третій етап (якісний) передбачав формування у студентів комплексу педагогічних музично-просвітницьких умінь. Це зумовило спрямування педагогічного керівництва на розвиток операційного компоненту музично-просвітницької діяльності майбутнього учителя початкових класів і музики. На цьому етапі найбільш ефективним було впровадження спецкурсу “Музично-просвітницька діяльність вчителя”, який будувався на засадах системного та міжпредметного підходів. Системний підхід здійснювався у плані поєднання історичного, теоретичного та практичного аспектів, що дало можливість комплексно розглядати проблему музично-просвітницької підготовки. Міжпредметний аспект визначався тим, що зміст спецкурсу об’єднував відповідні положення естетики, філософії, музикознавства, педагогіки, психології, методики музичного виховання та педагогічної майстерності.

В процесі лабораторно-практичних занять (“Особливості оволодіння ораторською майстерністю”, “Аналіз емоційно-змістової драматургії музичного твору” тощо) застосовувались методи вербального аналізу музичних творів (вправи на розвиток умінь виразного мовлення(Н.Бабич); методів “наведення” та спостереження, використання словників емоційно-образних визначень музики (В.Ражников, О.Ростовської), зіставлення музичних зразків за принципами аналогії та контрасту(Наприклад: Гумореска П.Чайковського, Скерцо А.Дворжака; “Елегія” С.Рахманінова, М.Лисенка), з метою формування у студентів умінь застосувати теоретичну підготовку у практичній музично-просвітницькій діяльності використовувались методи активного навчання: ігрові педагогічні вправи (“Коло”, “Продовжіть бесіду”), мікровикладання, імітаційно-рольові та ділові ігри.

Четвертий етап (синтезуючий) мав на меті опанування методичним аспектом здійснення музично-просвітницької діяльності під час проведення педагогічної практики та формування готовності до самовдосконалення майбутнього учителя початкових класів і музики як особистості в цілому, так і вчителя-просвітника. Така ціль передбачала застосування форм і методів активного навчання: організації музично-просвітницьких заходів (“Казки голос чарівний”, “Україно – нене моя”), ігрового заняття (“Музичний калейдоскоп”), позиційно-рольової гри (“Уявіть, що ви композитор”), моделювання педагогічних ситуацій, сумісного обговорення й рецензування проведених музично-просвітницьких заходів, інструментальне виконавство. Під час аналізу конкретних ситуацій із власного практичного

музично-просвітницького досвіду у студентів формувалась адекватна самооцінка своїх можливостей, усвідомлення необхідності високої музично-естетичної ерудованості, як необхідної умови залучення школярів до багатогранного сприйняття та пізнання таємниць музики.

Повне уявлення про ефективність здійсненого дослідження щодо підготовленості майбутніх вчителів початкових класів і музики до музично-просвітницької діяльності дає порівняльний аналіз одержаних результатів в експериментальних та контрольних групах (табл.1.).

Таблиця 1

Динаміка підготовленості до музично-просвітницької діяльності студентів спеціальності “Початкове навчання і музичне виховання” експериментальних та контрольних груп (%)

Групи	Високий		Середній		Низький	
	поч.	кінц	почз	кінц	поч	кінц
	зріз	зріз.	різ	зріз.	зріз	зріз.
Експериментальні	12	30,6	25	35	63	34,4
Контрольні	11,8	20	24	22	62	58

Таблиця засвідчує, що в рівнях підготовленості майбутніх фахівців до музично-просвітницької діяльності у студентів експериментальних груп відбулося більше позитивних зрушень. Якщо на початку експерименту співвідношення рівнів підготовленості до музично-просвітницької діяльності у студентів експериментальних і контрольних груп було практично ідентичним, то на контрольному зрізі виявилось повне розходження даних. Так, в експериментальних групах підвищився високий рівень підготовленості респондентів до музично-просвітницької діяльності (з 12% до 30,6%) за рахунок їх переходу із низького (з 63% до 34,4%).

Якісний аналіз результатів дослідження показав, що у студентів, які досягли високого рівня, спостерігалась досить рівномірна сформованість усіх компонентів досліджуваного феномена. Водночас, у майбутніх вчителів із середнім та низьким рівнем зафіксовано розгалуження у структурі підготовки до музично-просвітницької діяльності (недостатня сформованість операційного та контрольно-оцінного компонентів). У контрольних групах суттєвих змін щодо підвищення рівня підготовленості до означеної діяльності не відбулося. Хоча рівень їх підготовленості також піднявся в порівнянні з констатуючим зрізом, оскільки

студенти в процесі вивчення навчальних курсів “Філософія”, “Історія України”, методика музичного виховання, оволодівали сумою необхідних знань та умінь, однак цього недостатньо для здійснення повноцінної музично-просвітницької діяльності в школі.

Отже, порівняння отриманих даних в експериментальних та контрольних групах свідчить про правомірність висунутої гіпотези та ефективність запропонованої методики.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукової проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів і музики до музично-просвітницької діяльності, що знайшло відображення у теоретичному обґрунтуванні її змісту й структурних компонентів та експериментальній перевірці методики підготовленості майбутніх фахівців до даної діяльності.

1. Ретроспективний аналіз культурно-історичних умов періоду з Х- по ХХ століття засвідчує, що становлення музично-просвітницьких тенденцій відбувалося на народознавчій основі, здійснювалося інтелектуальними силами суспільства й підпорядковувалося завданням підвищення культурно-освітнього рівня, формування національної свідомості народу. Провідні музично-просвітницькі тенденції характеризуються: ствердженням гуманістичних, демократичних принципів у поширенні духовної, народної й світської музики; цілеспрямованим виробленням власних структур і закладів, де музика у співдружності з літературою, поезією, образотворчим мистецтвом, театральним дійством стає важливою ланкою культурно-просвітницьких заходів; стимулюванням розвитку музично-естетичної думки; високопрофесійною загально естетичною підготовкою освітянських кадрів тощо. Педагогічна, культурно-просвітницька, музично-освітня діяльність українських педагогів, композиторів, культурних діячів (А.Вахнянина, Й.Вітошинського, О.Кошиця, М.Лисенка, В.Матюка, П.Сокальського та ін.) стала ефективним засобом творчих та методичних пошуків, відіграла важливу роль у виробленні сталих національних традицій музичного просвітництва, які видаються плідними і для сучасного, якісно нового етапу підготовки вчителя.

2. Теоретичне дослідження дало можливість розкрити сутність поняття “музично-просвітницька діяльність”, яка розглядається як процес свідомої, активної й цілеспрямованої взаємодії між вчителем як суб’єктом просвітництва і аудиторією як об’єктом просвітництва та зумовлюється самостійною позицією індивіда у виборі музичних цінностей і спрямовується на виховання гуманістичних ідеалів, збагачення музично-естетичної інформованості та

розкриття творчого потенціалу особистості. У дослідженні підтверджено ефективність цілісної підготовки студентів - майбутніх фахівців до музично-просвітницької діяльності, яка уособлює такі структурні компоненти: мотиваційний – визначає потреби, інтереси, мотиви, що зумовлюють просвітницьку спрямованість особистості; змістовий – вміщує музичні, психолого-педагогічні та загальнохудожні знання майбутнього фахівця; операційний – виокремлює музично-просвітницькі уміння спеціаліста, а також засоби, форми й методи музично-просвітницької діяльності; контрольно-оцінний – вирізняє усвідомлення себе як особистості і майбутнього вчителя в ході означеної діяльності.

3. На основі матеріалів дослідження обґрунтовано, що критеріями підготовленості студентів до музично-просвітницької діяльності є змістові параметри визначених компонентів, а саме: наявність просвітницької спрямованості; системність теоретичних знань, необхідних для проведення даної діяльності; ступінь оволодіння способами означеної діяльності та міра усвідомлення себе як особистості і вчителя-просвітника. Усе це разом зумовлює готовність до спілкування з музичним мистецтвом та донесення його цінностей до учнів початкових класів в умовах навчального та позанавчального процесу.

4. Процес підготовки студентів до музично-просвітницької діяльності ґрунтується на педагогічній моделі, яка включає визначення мети (формування особистості майбутнього вчителя, підготовка його до спілкування з різною аудиторією та розвиток педагогічної майстерності); завдань (формування просвітницької спрямованості, підвищення рівня теоретичних знань, музично-просвітницьких умінь, необхідних для здійснення музично-просвітницької діяльності та міри усвідомлення себе як вчителя-просвітника); особистих професійно значущих якостей (комунікативність, емпатія, рефлексія); головні елементи взаємодії у системі викладач – студент – музично-просвітницька діяльність –учень;); методів (інформаційно-репродуктивних та проблемно-пошукових); форм навчання (аудиторне викладання, педагогічна практика, позааудиторна діяльність) та педагогічний результат, що зумовлюється вирішенням поставлених завдань. Побудова такої моделі забезпечує можливість подолання певних прорахунків у теорії й практиці навчання, посилення зв'язку між загальноестетичними музичними знаннями та розвитком навичок самостійної педагогічної музично-просвітницької діяльності.

5.У ході дослідно-експериментальної роботи розроблено та апробовано методику підготовки майбутніх фахівців до музично-просвітницької діяльності , що проходила упродовж 4 етапів (пропедевтичний, перехідний, якісний та синтезуючий), кожен з яких характеризувався певними цілями й завданнями, особливостями змісту, відповідними методами організації навчально-професійної діяльності студентів. Розвиток складових

компонентів підготовки студентів до музично-просвітницької діяльності передбачав взаємодію різних засобів педагогічного впливу: підготовчі справи творчого спрямування; підготовка рефератів; організація музично-просвітницьких заходів; педагогічна виконавська практика; фіксація власних надбань в період педагогічної практики; творчі заняття (рольові педагогічні ігри, моделювання педагогічних ситуацій); аудиторні й позааудиторні музично-просвітницькі заходи, рецензування (спосіб контролю й перевірки). Використання цих засобів здійснювалось за допомогою відповідно згрупованих методів, а їх впровадження сприяло формуванню усіх компонентів підготовленості.

6. Експериментально доведено, що ефективність процесу підготовки майбутніх фахівців до музично-просвітницької діяльності забезпечується за таких педагогічних умов: здійснення міжпредметних зв'язків; створення атмосфери психологічного контакту між просвітителем та аудиторією; індивідуальний підхід до студентів з урахуванням їх загальноестетичного досвіду, музичної підготовки, освіченості; творчий характер самостійної музично-просвітницької діяльності.

7. Результати формуючого експерименту дали змогу констатувати суттєві позитивні зміни кожного із структурних компонентів музично-просвітницької діяльності членів експериментальних груп в порівнянні з контрольними, що доводить ефективність запропонованої організаційно-методичної роботи та правильність гіпотези.

Виконане дослідження не вичерпує усіх аспектів порушеної проблеми. Предметом наукового пошуку можуть стати питання організації музично-просвітницької діяльності, її методичного забезпечення в сучасних навчальних закладах різного типу; впливу інших видів мистецтв на музично-просвітницьку підготовку майбутніх фахівців, формування їх ораторської майстерності.

Основні положення дослідження висвітлено в таких публікаціях:

1. Кожевнікова Л.В. До проблеми підготовки вчителів початкових класів до музично-просвітницької діяльності в школі //Наукові записки: Збірник наукових статей НПУ ім. М.П.Драгоманова. – К.: НПУ, 1999, Ч.1. – С.68-74.
2. Кожевнікова Л.В. Музично-просвітницька діяльність вчителя в процесі формування національних почуттів молодших школярів //Наукові записки. Серія: Педагогіка. – Тернопіль, 2000. - №1. – С. 27-30.
3. Кожевнікова Л.В. Становлення музичного просвітництва в навчальних закладах України із періоду Х по XVIII сторіччя //Наука і сучасність. Збірник наукових праць НПУ ім. М.П.Драгоманова. – К., Логос, 2002. Том XXXI. – С.43-53.

4. Кожевнікова Л.В. Становлення музичного просвітництва в Україні //Гуманітарний вісник. Науково-теоретичний збірник Переяслав-Хмельницького ДПІ імені Г.С.Сковороди.- Переяслав-Хмельницький. –2001. Вип.2. –С.123-130.
5. Кожевнікова Л.В. Урок музики – крок до розвитку духовності учнів //Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. – Тернопіль, 1996. – Ч.ІІ. – С.81-83.
6. Кожевнікова Л.В. Музично-просвітницька діяльність вчителя: Методичні рекомендації для студентів педагогічних факультетів педвузів. – К.: НПУ ім.М.П.Драгоманова. 1998. – 22с.

Кожевнікова Л.В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів і музики до музично-просвітницької діяльності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02. – теорія і методика навчання музики, музичного виховання. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2003.

У дисертаційній роботі досліджено проблему підготовки майбутніх учителів початкових класів і музики до музично-просвітницької діяльності.

Визначено поняття “музично-просвітницька діяльність”, конкретизовано її структурні компоненти та критерії діагностики рівнів підготовленості майбутніх учителів початкових класів і музики до музично-просвітницької діяльності.

Теоретично обґрунтовано педагогічну модель та розроблено методику поетапної підготовки майбутніх фахівців до даної діяльності, що базується на здійсненні міжпредметних зв'язків та синтезі лекторської та виконавської діяльності.

Ключові слова: музично-просвітницька діяльність, тенденції розвитку, структурні компоненти, модель.

Кожевникова Л.В. Подготовка будущих учителей начальных классов и музыки к музыкально-просветительской деятельности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02. – теория и методика обучения музыке, музыкального воспитания. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2003.

В диссертации рассмотрены условия развития музыкально-просветительских тенденций в Украине (X – XXвв.) в историко-педагогическом, методическом аспектах. Раскрыты содержание, формы и методы музыкального просветительства в разных типах учебных заведений – братских школах, коллегиумах, академиях, а также в других культурно-просветительских структурах Украины разных эпох (товариществах и др.).

Основываясь на терминологическом трактовании понятия “музыкально-пропагандистская деятельность”, сквозь призму культурно-досуговой деятельности дано определение феномена “музыкально-просветительская деятельность”. Она интерпретируется как процесс активного и целенаправленного взаимодействия между просветителем и аудиторией, который предусматривает самостоятельную позицию индивида в выборе музыкальных ценностей и направлен на распространение музыкально-эстетических знаний для активизации духовного развития личности. Выделены следующие её структурные компоненты: мотивационный, содержательный, операционный, контрольно-оценочный.

С целью определения основных путей становления теоретико-методических основ подготовки к музыкально-просветительской деятельности, в работе проанализированы учебные пособия, программы, планы. Объединяющим фактором названных источников стало научное обоснование возможности внедрения музыкально-просветительской деятельности в учебно-воспитательный процесс педвузов и практического применения новых музыкально-просветительских форм и методов работы с младшими школьниками, особенно во внеурочное время.

Основываясь на опыт педагогического моделирования деятельности учителя (работы Д.Баран, Е.Коробко, О.Рудницкой и др.), а также учитывая структуру музыкально-просветительской деятельности была разработана модель подготовки будущих учителей начальных классов и музыки к музыкально-просветительской деятельности в школе. Построение модели предусматривало организационно-методическую структуру с выделением таких ведущих компонентов : цели, задачи, формы и методы педагогической работы, личностные качества будущего учителя, основные элементы взаимодействия в системе преподаватель - студент. Указанные компоненты динамично взаимодействовали на 4 этапах подготовки - пропедевтическом, проходящем, качественном и синтезирующем.

Формирующую опытно-экспериментальную работу было разделено на 4 этапа.

Первый этап был направлен на развитие мотивационного компонента музыкально-просветительской деятельности будущих учителей начальных классов, музыки, путем построения теоретических основ осмысления социальной значимости музыкально-просветительской деятельности, формирования первичных представлений о характере данной деятельности и её информационно-содержательном наполнения.

Второй этап предусматривал формирование содержательного компонента с целью теоретической подготовки будущих учителей начальных классов и музыки к музыкально-просветительской деятельности. Студентам были предложены проблемно-поисковые задания, создавались проблемные ситуации.

Третий этап был ориентирован на формирование у студентов комплекса музыкально-просветительских умений. Это обуславливало развитие операционного компонента музыкально-просветительской деятельности. В процессе опытно-экспериментальной работы был разработан и апробирован спецкурс “Музыкально-просветительская деятельность учителя”, который состоял из теоретических и практических частей: лекций по становлению музыкального просветительства в Украине, развитию форм музыкально-просветительской деятельности; лабораторно-практических занятий по овладению студентами методическими приёмами проведения музыкально-просветительских мероприятий. Следует подчеркнуть, что этот этап был главным в подготовке студентов к музыкально-просветительской деятельности, потому что именно здесь закладывались основы развития ораторского мастерства.

Целью четвертого этапа было овладение методическими аспектами проведения музыкально-просветительских мероприятий во время педагогической практики в школе и формирование готовности будущих учителей начальных классов и музыки к самосовершенствованию как личности в целом, и учителя-просветителя в частности. Соответственно цели, педагогическая работа предусматривала инструментальное исполнительство, проведение игровых занятий, моделирование педагогических ситуаций, организацию и совместное обсуждение проведенных музыкально-просветительских мероприятий. Это способствовало развитию контрольно-оценочного компонента подготовки будущих специалистов к музыкально-просветительской деятельности.

Сравнительная характеристика полученных экспериментальных данных на основе количественных и качественных показателей двух экспериментальных и двух контрольных групп убедила, что предложенная в исследовании методика обеспечивает эффективную подготовку будущих специалистов и может использоваться в практике подготовки учителей начальных классов и музыки в педагогических вузах.

Ключевые слова: музыкально-просветительская деятельность, тенденции развития, структурные компоненты, модель.

ANOTATION

Kozhevnikova L.V. The Preparation of the Future Primary School Teachers to the Music-Educational Activity. – Handprint.

Dissertation to the grace of the Candidate of Pedagogics of the speciality 13.00.02 – The Theory and Methodics of the Musical Teaching and The Musical Education. – National Mikhailo Dragomanov Pedagogical University, Kyyiv, 2003.

The problem of the future primary school teachers' preparation to the music-educational activity is researched. The term music-educational activity is determined; structural components and its criteria of diagnostics the levels of preparation the specialists for music-educational activity is concretized. The pedagogical model is theoretically substantiated and the methodics of stage preparation of students is worked-out, these are based on intersubjects relations and synthesis of lecturer and executive realization.

Key words: music-educational activity, the tendencies of the development, structural components, model.